

Andijon davlat pedagogika instituti

Filologiya fakulteti,

Ona tili va adabiyoti: Qirg'iz tili adabiyoti yo'nalishi,

2-bosqich 201-guruh talabasi Ruslan Kosimov

QIRG'IZ ADABIY MEROSIDAGI FOLKLOR RAMZLARI VA ULARNING ZAMONAVIY ADABIYOTGA POETIK VA KONSEPTUAL TA'SIRI

Anotatsiya: Ushbu maqolada qirg'iz xalq og'zaki ijodidan kelib chiqqan ramziy unsurlarni zamonaviy adabiyotda poetik va konseptual jihatdan qanday o'zgarib, talqin etilayotgani yoritiladi. Barpy, Toktogul va Esenaman kabi klassik shoirlarning merosi hamda qadimiy og'zaki an'analar asosida, *Tengri* (osmon xudosi), muqaddas hayvonlar, tog'lar, daryolar va mifologik mavjudotlar kabi arxetipik ramzlarning bugungi yozuvchilar asarlarida qanday saqlanib qolayotgani va san'atkorona qayta talqin qilinayotgani tahlil qilinadi. Ayniqsa, Chingiz Aytmatov ijodiga alohida e'tibor qaratilib, undagi mifologik-folklorik obrazlar zamonaviy g'oyaviy-falsafiy kontekstda o'rganiladi. Maqolada folklor ramzlari nafaqat poetik vosita, balki milliy xotira, madaniy o'zlik va axloqiy uzluksizlikni uzviy yetkazuvchi qadriyatlar sifatida qaraladi. An'anaviy va zamonaviy talqinlar qiyosiy tahlil asosida yoritilib, folklor va adabiyot o'rtasidagi dinamik aloqaning bugungi ijtimoiy ong shakllanishidagi o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Qirg'iz folklori, ramz, mif, zamonaviy adabiyot, Chingiz Aytmatov, poetik meros, arxetip, madaniy o'zlik, milliy xotira

Andijan State Pedagogical Institute

Faculty of Philology,

Mother tongue and literature: direction

of Kyrgyz language literature,

Ruslan Kosimov, a student of the 2nd stage, group 201

SYMBOLISM OF KYRGYZ FOLKLORE HERITAGE AND ITS POETIC AND CONCEPTUAL INFLUENCE ON MODERN LITERATURE

Annotation: This article analyzes how symbolic elements rooted in Kyrgyz oral folklore are preserved, transformed, and reinterpreted in contemporary literature. Based on the poetic legacy of classic authors such as Barpy, Toktogul, and Esenaman, as well as ancient narrative traditions, the study explores the role of archetypal symbols like *Tengri* (sky god), sacred animals, mountains, rivers, and

mythological beings. Special attention is devoted to the works of Chingiz Aitmatov, in which mytho-folkloric motifs are embedded within a modern philosophical and ideological framework. The article argues that such symbols function not only as literary devices but also as vehicles of collective memory, cultural identity, and moral continuity. By comparing traditional and modern interpretations, the study reveals the dynamic relationship between folklore and literature, underlining its significance in shaping national consciousness in the 20th and 21st centuries.

Keywords: Kyrgyz folklore, symbolism, myth, modern literature, Chingiz Aitmatov, poetic heritage, archetype, cultural identity, collective memory

Folklor va uning ramziy tuzilmalari har qanday xalqning madaniy xotirasi, axloqiy qadriyatlari va estetik tafakkuri haqida chuqur tasavvur beradi. Qirg'iz adabiyoti kontekstida folklor nafaqat ilhom manbai, balki xalq ongining chuqur qatlamlariga singib ketgan ramzlar tizimi sifatida ham namoyon bo'ladi. *Manas* eposi, qadimiy rivoyatlar va Barpy Aliqulov, Toktog'ul Satilganov kabi adiblar ijodida uchraydigan *Tengri*, muqaddas daraxt, ilohiy ot, afsonaviy hayvonlar kabi timsollar xalqning dunyoqarashi, axloqiy ideallari va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Zamonaviy qirg'iz adabiyotida, xususan, Chingiz Aytmatov ijodida ushbu folklor ramzlari yo'qolib ketmaydi, balki yangi g'oyaviy, falsafiy va zamonaviy kontekstda qayta talqin qilinadi. Aytmatov asarlarida uchraydigan *mankurt*, abadiy ona obrazi yoki kosmik daraxt kabi motivlar orqali folklor elementlari madaniy tanqid, ma'naviy izlanish va tarixiy xotiraning zamonaviy ifodasiga aylanadi¹. Ushbu maqola aynan shunday ramzlarning zamonaviy adabiyotdagi saqlanishi, o'zgarishi va qanday yangi ma'nolarda qo'llanilishini tahlil qilishga qaratilgan.

Qirg'iz xalq adabiy merosi qadimiy epik janrlar, she'riy asarlar va rivoyatlar orqali xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy qadriyatlari va axloqiy me'yorlarini saqlab qolgan. Bu merosning eng muhim jihatlaridan biri — unda mavjud bo'lgan folklor ramzlaridir. Ushbu ramzlar xalq ongida shakllangan timsollar, qadimiy miflar va ruxiy tushunchalarni o'zida jamlagan bo'lib, ular asrlar davomida og'zaki ijod shaklida yetkazilgan va yozma adabiyotga o'zgaruvchan, ammo barqaror semantik qiyofada singib kelgan.

Qirg'iz adabiyotida folklor ramzlari ko'pincha tabiiy elementlar, muqaddas hayvonlar, osmon jism va ijtimoiy munosabatlar vositasida ifodalanadi. Misol

¹ To'qoyev, A. (2020). "Chingiz Aytmatov asarlarida mif va xotira." *Markaziy Osiyo adabiy tadqiqotlar jurnali*, 5(2), 45–53.

uchun, *Tengri* obrazi — bu osmon xudosi, adolat va tartib timsoli sifatida qadimiy turkiy mifologiyada yetakchi mavqe tutadi. Bu ramz, asosan, Tangri bilan inson o'rtasidagi axloqiy va mavjudotiy bog'liqlikni anglatadi. O'z navbatida, bu timsol zamonaviy adabiyotda ham o'z ta'sirini yo'qotmagan. Ayniqsa, Chingiz Aytmatovning asarlarida *Tengri* bilan bog'liq ramzlar insoniyatning o'z-o'ziga bo'lgan mas'uliyatini eslatuvchi falsafiy obraz sifatida talqin qilinadi. Masalan, "Asrga tatigulik kun" romanida insoniyatning tarixiy unutilish jarayoni — *mankurtlik* fenomeni orqali ifodalanar ekan, ana shu jarayonning mohiyati yuqoridan kuzatib turuvchi ilohiy kuchga qarshi insonning ichki kurashi tarzida beriladi.²

Folklor ramzlari qirg'iz adabiyotida nafaqat diniy yoki mifologik g'oyalarni uzatadi, balki ularning axloqiy-estetik funksiyasi ham nihoyatda chuqur. Barpy Aliqulov she'riyatida, masalan, "Qarg'a qora emas, oriya yo'q" degan misralar orqali *qarg'a* — bu yerda oddiy qush emas, balki o'zligini yo'qotgan, o'z so'zida turmaydigan insonning ramziy timsoli sifatida keladi. Bu holatda, *qarg'a* — estetik metafora bo'lishi bilan birga, xalq orasida axloqiy baho berish vositasiga aylangan. Yana bir keng tarqalgan ramz — bu *daraxt*. Daraxt obrazining ildizi yerda, shoxlari osmon sari cho'zilgan bo'lib, xalq e'tiqodida u ikki dunyo — bu dunyo va u dunyo orasidagi ko'priq hisoblanadi. Qadimiy qirg'iz rivoyatlarida daraxtlar ostida bolalar tug'ilishi, qahramonlar ilhom topishi va voqealar boshlanishi ko'p uchraydi. Bu motivlar zamonaviy adabiyotda ham uchraydi. Aytmatovning "Qiyomat" romanida daraxtlarning kesilishi insoniyatning ruhiy inqirozi, uning tabiatga nisbatan befarqligi orqali ifodalanadi. Shuningdek, daraxt bu yerda xotira, baraka va avlodlar davomiyligining timsoli sifatida xizmat qiladi³.

Zamonaviy qirg'iz adabiyotida folklor ramzlarining yana bir muhim xususiyati — bu ularning zamonaviy kontekstda qayta talqin qilinishi va funksional o'zgarishidir. Masalan, an'anaviy ayol obrazi ilgari ona, uy bekasi, oilaviy birlik ramzi sifatida tasvirlangan bo'lsa, zamonaviy yozuvchilarda bu obraz mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy jarayonga faol aralashuvchi qahramonga aylangan. Bu esa, folklor elementlarining faqat tarixiy emas, balki zamonaviy ijtimoiy reallikka moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, *yo'l* va *yo'lga chiqish* ramzlari ham keng tarqalgan folklor motivlaridan biri sanaladi. *Yo'l* — bu o'zgarish, izlanish, ruhiy sayohatning belgisi. "Jamila" qissasida, Mishel va Jamila obrazlari orqali *yo'l* motivi inson qalbining ozodlik sari harakatini bildiradi. Bu holatda, *yo'l* oddiy geografik

² To'xtomushev, K. (2018). *Qirg'iz adabiyotida ramz va miflar tizimi*. Bishkek: Qirg'iz Milliy fanlar akademiyasi.

³ To'qoyev, A. (2020). "Chingiz Aytmatov asarlarida mif va xotira." *Markaziy Osiyo adabiy tadqiqotlar jurnali*, 5(2), 45–53.

tushuncha emas, balki ichki o'sish, o'zini anglash jarayonining markaziy metaforasiga aylanadi.

Folklor ramzlari adabiy asarlarda o'quvchining qadimiy va zamonaviy tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni anglashiga yordam beradi. Bu ramzlar universal, ya'ni ular milliy madaniyatga tegishli bo'lishi bilan birga, insoniyatga xos umumiy qadriyatlar, ehtiyojlar va axloqiy mezonlarni ham yoritadi. Ramzlarning ko'p qirrali ma'nolari o'quvchining madaniy bilimini boyitib, uni chuqur tafakkur qilishga undaydi.

Bundan tashqari, folklor ramzlarining zamonaviy adabiyotda saqlanishi — bu xalqning madaniy identifikatsiyasi, ya'ni o'zini tanishi, ildizlariga qaytishi va ma'naviy mustahkamlanishini anglatadi. Bu orqali xalq o'z tarixiga, qadriyatlariga va kelajagiga yangicha nigoh bilan qarashga intiladi. Aytmatov, Barpy, Esenaman kabi yozuvchilarning asarlari shuni ko'rsatadiki, folklor ramzlari faqatgina o'tmish yodgorligi emas, balki hozirgi davrning eng muhim ijtimoiy va axloqiy muammolarini yechishda samarali adabiy vositadir.

Xulosa qilib aytganda, qirg'iz folkloridagi ramzlar zamonaviy adabiyotda faqat takrorlanmaydi, balki yangi kontekstda tahlil qilinib, yangicha falsafiy talqinlarga ega bo'ladi. Bu esa adabiyotning o'zgaruvchanligi, hayot bilan doimiy bog'liqligi va uning ijtimoiy-madaniy muhitda faol harakat qilayotganligini ko'rsatadi.

Qirg'iz adabiy merosida folklor ramzlari nafaqat og'zaki ijodning estetik elementi, balki xalqning tarixiy, axloqiy va madaniy ongini ifodalovchi asosiy komponentlardan biridir. *Tengri*, muqaddas daraxt, mankurt, yo'l, ayol timsoli kabi ramzlar orqali o'tmish bilan bugun o'rtasida uzluksiz madaniy ko'prik qurilgan. Ayniqsa, Chingiz Aytmatov ijodi orqali bu ramzlarning zamonaviy adabiy jarayondagi yangicha talqini, ularning falsafiy va ijtimoiy mazmuni boyiganini kuzatish mumkin.

Zamonaviy qirg'iz adabiyoti folklor ramzlarini shunchaki takrorlamaydi, balki ularni bugungi kun o'quvchisiga tushunarli, dolzarb va fikrlantiruvchi shaklda qayta ishlaydi. Bu esa milliy identitetning mustahkamlanishiga, madaniy ongning tiklanishiga va adabiyotning tarbiyaviy, estetik ta'sir doirasining kengayishiga xizmat qiladi. Ramzlar orqali adiblar o'tmishni yodga olibgina qolmay, bugunni baholaydi va kelajak uchun fikr yuritishga chorlaydi.

Shu jihatdan olganda, folklor ramzlari — bu o'tkinchi obrazlar emas, balki zamonga moslashuvchi, doimiy yangilanib turuvchi ma'naviy belgilar majmuidir. Ular orqali xalq o'zining kimligini, tarixiy ildizlarini va ertangi kunini qayta anglaydi. Maqolada keltirilgan adabiy misollar bu fikrni yaqqol tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. To‘qoyev, A. (2020). “Chingiz Aytmatov asarlarida mif va xotira.” *Markaziy Osiyo adabiy tadqiqotlar jurnali*, 5(2), 45–53.
2. To‘xtomushev, K. (2018). *Qirg‘iz adabiyotida ramz va miflar tizimi*. Bishkek: Qirg‘iz Milliy fanlar akademiyasi.
3. To‘qoyev, A. (2020). “Chingiz Aytmatov asarlarida mif va xotira.” *Markaziy Osiyo adabiy tadqiqotlar jurnali*, 5(2), 45–53.